

Радован БАКИЋ*

**ПРОСТОРНО-САОБРАЋАЈНЕ И ФУНКЦИОНАЛНЕ
КОМПОНЕНТЕ ВАЛОРИЗАЦИЈЕ НП „БИОГРАДСКА ГОРА“
И ПЛАНИНЕ БЈЕЛАСИЦЕ**

PHYSICAL-TRAFFIC AND FUNCTIONAL COMPONENTS OF APPRAISAL
OF NATIONAL PARK »BIOGRADSKA GORA« AND MOUNTAIN
BJELASICA

Извод

Национални парк „Биоградска гора“ и планина Бјеласица су периферно саобраћајно отворени према непосредном и даљем окружењу, али су њихови унутрашњи простори још увијек тешко приступачни, затворени и изоловани. У раду се указује на потребу изградње и унапређивања саобраћајне мреже у њиховој унутрашњости и предлажу основни положаји траса друмских саобраћајница.

Природне ресурсе овог подручја неопходно је рационално валоризовати. Основни предуслови за ово су: развој и унапређивање свих техничких инфраструктурних система и избор оптималних функција условљени намјеном површина и основним критеријумима уређења простора, које треба верификовати просторним планом за Парк и Бјеласицу.

Abstract

National Park »Biogradska Gora« and mountain Bjelasica are peripherally traffically opened towards immediate and further surrounding, but their inner spaces are still hardly accessible, closed and isolated. In the paper it is indicated the necessity of construction and improvement of traffic network in their interior and basic sites of routes of roads.

* Др Радован Бакић, редовни професор Филозофског факултета у Никшићу.

Natural resources of this region should inevitably be rationally appraised. Basic preconditions for this are: development and improvement of all technical infrastructural systems and choice of optimal functions caused by purpose of surface areas and basic criterions of physical arrangement, which should be verified by physical development plan for the Park and Bjelasica.

1. УВОД

Свака просторна цјелина, зависно од својих физичко-географских и друштвено-географских особина, одређује потенцијалне могућности развоја, екстерна и интерна ограничења за развој, правце развоја, могуће конфликте у процесу развоја и даје индикације за приоритете у развоју. У том погледу између њих постоје битне разлике.

Појединачне компоненте простора формирају укупне пејсажне и амбијенталне вриједности и од њихове евентуалне одбојности, или степена атрактивности, било као елемента, било као цјелине, зависи обим и интензитет валоризације. НП „Биоградска гора“ је изузетан природни драгуљ, бисер природе, чију валоризацију човјек мора плански да осмишљава и крајње одговорно и рационално да користи. У том смислу, посебан значај имају креативна сагледавања актуелних екстерних и интерних аспеката географско-саобраћајног положаја и избор функција које у Парку треба развијати.

2. ГЕОГРАФСКО-САОБРАЋАЈНИ ПОЛОЖАЈ КАО ПРОСТОРНА КОМПОНЕНТА ВАЛОРИЗАЦИЈЕ

У готово кружном простору, између долина Дрцке, планинске гиздавице Таре, Лепешнице, Љубовиће, плаховитог Лима, који се неко вријеме од отпадних вода Целулозе у Иванграду, као старац без наде гушио у самртничкој пјени, Краштице и превоја Трешњевица (1573 m н.м.) у основи смјештен је НП „Биоградска гора“ и планина Бјеласица. Основна карактеристика њиховог географско-саобраћајног положаја је у повољној периферној отворености према ближем и даљем окружењу, релативно великој удаљености од најважнијих емитивних центара потенцијалних корисника и унутрашњој затворености, неприступачности и изолованости.

Периферну отвореност природно су оформили Лим и Тара са својим притокама, а људи, њиховим долинама и преко планинских превоја, временом изградиле саобраћајнице различитог значаја, врсте и квалитета. За отварање НП „Биоградска гора“, без сумње, највећи значај има железничка пруга Београд — Бар, пуштена у саобраћај 1976. Она Парк отвара према континенталној унутрашњости Балканског полуострва и Панонској

низији, с једне, и Јадранском мору, с друге стране, а тиме и према великим емитивним центрима потенцијалних корисника на тим релацијама. Ове саобраћајне везе још више потенцира Јадранска магистрала, нарочито њен континентални крак (Петровац — Титоград — Скопље), с тим што она те везе проширује и према Грчкој и Егејском мору. Тако се до територије овог Националног парка може доћи жељезницом (жељезничке станице Колашин и Мојковац), смјером сјевер-југ и обрнуто и асфалтним друмским саобраћајницама магистралног значаја из више праваца. Њихов значај за валоризацију природних вриједности Парка је огroman и вишеслојан, јер су оне изузетно прометне туристичке саобраћајнице на релацијама: Јадранско море — Егејско и Црно море и Јадранско море — унутрашњост Балканског полуострва и Панонски басен.

Насупрот томе, унутрашњи простор Парка је готово потпуно изолован, неприступачан и тешко проходан. За сада се једино до Биоградског језера и биоградске прашуме са Јадранске магистрале може доћи асфалтним путем, док су сви други путеви некавалитетни, са меком подлогом и углавном имају карактер шумских путева. У ту категорију спадају: Колашин — Врањак — Јеловица — Лубнице — Иванград; Биоградско језеро — Врањак; Андријевица — Градишница — подбачке шуме; Градишница — Рудо брдо — Лиса — Бачко брдо; Трешњевик — Лиса; Баре Краљске — Врањештица — Бачко брдо — Колашин — Речине — Врањештица.

Ови шумски путеви (једино је пут Колашин — Врањак — Лубнице — Иванград у Просторном плану Црне Горе дефинисан као пут регионалног значаја) не обезбеђују повезивање периферије Парка са његовом унутрашњошћу, нити међусобно повезивање најинтересантнијих и најатрактивнијих локалитета Парка и Бјеласице. Међутим, њихове трасе за продор у унутрашњост Парка и Бјеласице су добро одабране, и уз њихово проширивање, асфалтирање и изградњу још неких помоћних праваца (Врањак — Криви до — Патковица — Градишница и Јеловица — Градишница) створиле би се пуне могућности за адекватну валоризацију укупних вриједности овог простора. У првој фази, највећи допринос даће изградња и асфалтирање регионалног пута Колашин — Врањак — Јеловица — Лубнице — Иванград и све до његовог пуштања у саобраћај унутрашњост Парка и Бјеласице биће валоризована спорадично и остали само у домену коришћења сточара, шумара, скупљача ароматичног и љековитог биља, истраживача и ријетких занесењака и љубимаца планина и природе уопште. Према томе, први и полазни услов за научну, функционалну, економску, културну и образовну валоризацију Парка и Бјеласице је у квалитетнијем унутрашњем саобраћајном повезивању и отварању према контактним зонама по њиховој периферији.

3. ФУНКЦИОНАЛНА ВАЛОРИЗАЦИЈА ПАРКА И БЈЕЛАСИЦЕ

Од Аутаријата, илирског племена које је живијело на овим просторима, до оновремених генерација, вјековима је човјек овдје живио у хармонији са природом, користио њене обилате дарове, сусретао се на саборима и катунима, склапао пријатељства и љубави, међусобно се зближавао и прожимао, надметао у мушким вјештинама и надахњивао у разним видовима народног стваралаштва. Но, са налетом индустријализације, 60-тих година овог вијека, и у ове просторе, овремене генерације — егостичне и жељне брзог профита, повлаче неизучене потезе, прихватају штетне и дотрајале технологије, развијају неадекватне функције, провлаче и одобравају конфликтне локације и по тим основама изазивају крупне еколошке проблеме.

Ови процеси посебно су се одвијали у контактної зони НП „Биоградска гора“ и Бјеласице и по њиховој периферији. У Мојковцу, Колашину и Иванграду изграђена је индустрија и то из категорије тзв. прљавих индустрија, која је постала перманентни загађивач ваздуха и водних токова са опасним посљедицама по виталне природне вриједности Парка, који се својом територијом на њих наслања. Уз то, ови градови, а и нека друга насеља, развијају и друге производне и услужне функције, популационо се релативно брзо увећавају и све више постају извори загађивања животне средине у контактним зонама, па и самом Парку. На другој страни, функције које су упражњаване у унутрашњости Парка и Бјеласице, као што су: туристичко-рекреативна, угоститељска, катунско-сточарска, сакупљачка и шумска, нијесу битније угрозиле њихове основне природне вриједности, али се, нарочито у посљедње вријеме, нијесу одвијале без неких штетних посљедица, као што су: масовна сјеча шума, беспштедно нестручно сакупљање љековитог и ароматичног биља, шумски пожари и сл.

Основно полазиште за даљу афирмацију Парка и Бјеласице је у адекватној функционалној валоризацији како њихових територија, тако и њихових контактних зона. Стручни и креативни кадрови и сви друштвени субјекти у обавези су да уложе највише што знају и највише што материјално могу да избор падне на бесконфликтне функције и у најгорем случају на функције које ће репродуковати минимум еколошких конфликта, посебно на релацијама: индустрија — амбијенталне вриједности; урбани услови живљења и боравка — природно окружење; инфраструктурни услови — пејсажне вриједности; отпадне материје — водни токови и језера; очување ареала специфичног љековитог и ароматичног биља — њихово убирање и сакупљање; шумско привређивање — заштита шума; лов и риболов — очување природне равнотеже врста изложених отстрјелу и риболову; изградња туристичких насеља и туристичко-угоститељских пунктова — амбијенталне вриједности окружења. Полазећи од

тога, мора се доћи до прецизног дефинисања функција које се у Парку и на Бјеласици не могу развијати ни под каквим условима; функција које се могу развијати под прецизно утврђеним условима и функција које значе оптималну валоризацију природних ресурса Парка и Бјеласице. Код оптималних функција нужно је успоставити развоје приоритете и међусобну условљеност. У свему томе, такође, веома је битно да се изврши дефинисање и оних функција које се, ни под каквим условима, не могу развијати у контактним зонама Парка и Бјеласице.

Избор развојних функција треба да се заснива на резултатима комплексних анализа свих релевантних елемената простора, познавању узајамног дејства природних елемената, компаративним анализама, корелативним везама између природних и пејзажних вриједности, на једној, и створених елемената, на другој страни, посљедичним аспектима тих међудејстава, те и на стеченим искуствим у развоју и валоризацији сличних и сродних простора. Образовна, културна и научноистраживачка функција су полазне и неспорне функције у свим могућим опцијама намјене површина. Но, за њихов оптималан развој неопходне су и друге, нарочито економске, саобраћајне и разне инфраструктурне и услужне функције.

О саобраћајној функцији, као предуслову развоја осталих функција, већ је било ријечи. Међутим, за валоризацију овог простора, неопходно је развијати и друге техничке инфраструктурне системе, као што су: водни, енергетски, ПТТ и радио-визуелни системи. Сви заједно, ови технички системи, треба да чине крвоток Парка и Бјеласице, погонску снагу њихове валоризације и афирмације.

Упоредо са овим иду и услужне функције, нарочито, угоститељске. Њен развој је неопходан на зато погодним и пажљиво и стручно одабраним локалитетима.

Од економских, највише услова за афирмацију имају туристичка и туристичко-рекреативна функција. Њихов развој има изванредне могућности, с тим што зоне и локалитете треба адекватно одабрати и коплементарно допуњавати, водећи строго рачуна о основним природним вриједностима Парка и Бјеласице.

Сточарска функција никада није озбиљније угрожавала природни пејзаж Парка и Бјеласице, већ су катуни, стада оваца и крда говеди по њиховим бујним пашњацима допуњавани укупни колорит овог простора и чинили га разноврснијим и занимљивијим.

Скупљачку функцију љековитог и ароматичног биља неопходно је, што прије, подвести под стручну контролу, како не би дошло до крупних негативних посљедица, које се већ назире и озбиљно пријете.

Развој функција у Парку и на Бјеласици и њиховом непосредном окружењу, по њиховом избору и просторној намјени, мора бити квалитетно и одговорно праћен и усмјераван у свим фазама, и то: од давања урбанистичко, техничких и специфични природних и културолошких услова, израде пројектне документације, оцјене њене ваљаности, са аспекта датих урбанистичко-техничких и специфичних природних и културолошких услова, изградње објеката и њиховог функционисања у процесу рада и дјеловања. Мјере за све прекршиоце морају бити ригорозне.

4. ЗАКЉУЧАК

Полазну основу за валоризацију Националног парка и планине Бјеласице, како и њихових контактних зона и избор функција које у њима треба развијати, пожељно би било да чини комплексно урађени просторни план. Познато је да је то план намјене површина и да у себи садржи све аспекте уређења простора. У његовој изради и верификацији учествују стручњаци разних профила и специјалности, као и сви заинтересовани субјекти и грађани, па је реално претпоставити да је он плански израз могућности оновремених стручних и креативних снага које се укључују у свим фазама његове израде. У сваком случају, израда овог плана је велики изазов за све креативне снаге, а његова примјена и валоризација, посебна привлачност за суптилне инвеститоре и одговорност за све субјекте задужене за управљање овим Националним парком.

ЛИТЕРАТУРА

1. Просторни план Црне Горе, РЗУП, Титоград, 1986.
2. Просторни план општине Колашин, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд, 1985.
3. Др Радован Бакић, Положај траса друмских саобраћајница, као детерминанти коришћења простора на примјеру Црне Горе, Човјек и животна средина бр. 2, Београд, 1986.
4. Др Радован Бакић, Просторно планирање, „Универзитетска рјеч“, Никшић, 1988.

Radovan Bakić

PHYSICAL-TRAFFIC AND FUNCTIONAL COMPONENTS OF APPRAISAL OF NATIONAL PARK BIOGRADSKA GORA AND MOUNTAIN BJELASICA
' E. S. P.

Summary

In almost spheric space among the valley of the Drcka, mountainous beauty the Tara, the Lepešnica, the Ljuboviđa, the timid Lim, which for some

time has been choking like a hopeless old man in a mortal foam, the **Kraštica** and saddle **Trešnjevik** (1573 m of altitude), NP »**Biogradska Gora**« is basically situated Scarce are the spots in which the nature had led such a creative reel of making the peerless jewels and carving of harmonized, unique and unrepeatable entity of ambient, as it had been the case of this space. From **Autariat** to nowadays generations, through centuries the man has been living here in harmony with the nature, using its rich gifts, meeting on conventions and summer pastures, competing in man's masteries, making friendships and loves, mutually getting closer and becoming imbued, but also illuminating in various forms of folk creativity.

By its space NP »**Biogradska gora**« is peripherally opened towards main traffic lines (railroad **Beograd — Bar** and **Adriatic road**), the neighbouring areas and large cities, but there are still remaining its main unfavourable issues for appraisal: 1. Internal confinement and isolation and 2. Great distance from the large emitting centers of its potential users. Basic exit for estimation of its values is in construction of internal roads and tourist puncts.

Modern generations, egoistic and eager to have quick profit, are making insufficiently studied steps, allowing conflict locations, developing inadequate functions endangering to devastate high values of NP »**Biogradska Gora**«.

But, these generations are ever more skilled and qualified, fans of nature and nature lovers, are rapidly understanding the threatening dangers, proclaiming this spot a national park and deciding on its programme function which is to affirm its ambient and other specific and various values. Certain limitations to development have been determined, not only for its territory, but also for the contac areas.

